

Глобальні трансформаційні процеси

- 1. Поняття «глобалізації». Еволюція напрямків глобалізації.**
- 2. Форми прояву глобалізації.**
- 3. Характер і особливості сучасного економічного глобалізму.**
- 4. Середовище міжнародного поділу праці. Інновації та інноваційні системи.**
- 5. Фінансова глобалізація.**
- 6. Культурна та політична глобалізація.**

1. Поняття «глобалізації». Трансформація міжнародної економіки у глобальну. Еволюція напрямків глобалізації.

Глобалізація (від англ. "globe" – земна куля) – складний, багатогранний процес, який має безліч проявів та включає багато проблем. Саме це робить проблематичним дати єдине, однозначно сформульоване визначення глобалізації, яке б охопило всі сторони цього вкрай складного явища, що має планетарні масштаби. Існують такі визначення:

- **Глобалізація** – тривалий процес інтеграції національних економік світу з метою розв’язання глобальних проблем людства.
- **Глобалізація** – складне явище взаємозалежності економік, що виникає у зв’язку з обміном товарів і послуг та потоками капіталів.
- **Глобалізація** – процес, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремих людей і їхні спільноти в усіх частинах світу.
- **Глобалізація** – сукупність викликів і проблем сьогодення.
- Під **глобалізацією світового господарства** розуміють процес посилення взаємозв’язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК (транснаціональні компанії), впровадженні і домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо.

Основними ознаками процесу глобалізації є:

- взаємозалежність національних економік та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних виробничих комплексів поза національними кордонами;
- зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;
- послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики;
- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;
- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;
- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Виокремлюють кілька базових концепцій, що віддзеркалюють історичні кордони феномену глобалізації:

- концепція глобалізації як зміни форм історичного процесу (концепція «архаїчної глобалізації»);
- - концепція глобалізації як сучасного економічного феномену (концепція реалістів);
- - концепція протоглобалістів.

Етапи глобалізації:

- *перший етап* — створення імперій на основі торговельних інтересів, симбіозу держави та релігії (Рим, Візантія, Китай, Київська Русь);
- *другий етап* — період великих географічних відкриттів і створення економічних імперій і перших глобальних корпорацій (XV ст.);
- *третій етап* — промислова революція (Європа, XVIII ст.) і формування міжнародних ринків;
- *четвертий етап* — епоха світових війн XX ст. (1914 — 1918, 1939 — 1945, 1948 — 1989 («холодна» економічна світова війна);
- *п'ятий етап* — інформаційна революція (починаючи з другої половини XX ст.).

Теоретико - методологічні основи аналізу глобалізації зводяться до використання наступних підходів:

- функціональний підхід — акцент робиться на ролі національних держав у праві спасіння національних економік від згубного впливу «гібридної» і «космополітичної» глобалізації.
- апологетичний підхід — підкреслює роль глобальних ринків в інноваційних процесах, обмежуючи втручання держави у процеси «космополітичної глобалізації».
- технологічний підхід — головна увага приділяється найновішим «кібернетичним» технологіям як умовно вибіркової, «гібридної глобалізації», яка допомагає периферійним країнам інтегруватися в глобальну економіку, зберігаючи власне регіональну специфіку.

2. *Форми прояву глобалізації.*

Пріоритетні напрями розвитку глобалізації міжнародної економіки (форми прояву глобалізації або основні риси глобалізації):

- поглиблення міжнародного поділу праці з його переходом від спільного до специфічного і єдиного;
- зростаюча лібералізація міжнародної торгівлі, виражена у відкритті національних ринків товарів і послуг шляхом поступового зняття торговельних обмежень і бар'єрів;
- посилення впливу транснаціональних корпорацій, концентрація і централізація капіталу на підставі процесів злиття і поглинення компаній і банків;
- випереджуюче зростання руху капіталу у відношенні до руху товарів, формування світового фінансового ринку, збільшення потоків портфельних і прямих іноземних інвестицій;
- інформаційно-технологічна революція, переворот в засобах телекомунікацій на базі електроніки, кібернетики, супутникових систем зв'язку;
- розвиток інтеграційних тенденцій на регіональному, субрегіональному і міжрегіональному рівнях, зростання ролі наднаціональних органів у світовій політиці та економіки.

3. Характер і особливості сучасного економічного глобалізму.

Передумови глобалізації можна згрупувати наступним чином:

виробничі, науково-технічні й технологічні: різке зростання масштабів виробництва; перехід до нового технологічного способу виробництва — до високих, наукомістких технологій; якісно нове покоління засобів транспорту й зв'язку і їхня уніфікація, що забезпечують швидке поширення товарів і послуг, ресурсів і ідей з використанням їх у найбільш сприятливих умовах; швидке поширення знань у результаті наукового або іншого видів інтелектуального взаємообміну; різке скорочення завдяки передовим технологіям транспортних, телекомунікаційних витрат, значне зниження витрат на обробку, зберігання й використання інформації, що полегшує глобальну інтеграцію національних ринків;

політичні: ослаблення твердості державних кордонів, полегшення свободи пересування громадян, товарів і послуг, капіталів; подолання політичних розбіжностей між Сходом і Заходом;

соціальні й культурні: ослаблення ролі звичок і традицій, соціальних зв'язків і звичаїв, подолання національної обмеженості; виникнення глобальної одностайності в оцінці ринкової економіки й системи вільної торгівлі; прояв тенденції формування глобалізованих «однорідних» засобів масової інформації, мистецтва; подолання границь в освіті завдяки розвитку дистанційного навчання; лібералізація підготовки трудових ресурсів, що веде до ослаблення контролю національних держав за відтворення «людського капіталу».

Глобальна економіка - це зовсім нова історична реальність, відмінна від світової економіки, у якій процеси нагромадження капіталу відбуваються в усьому світі.

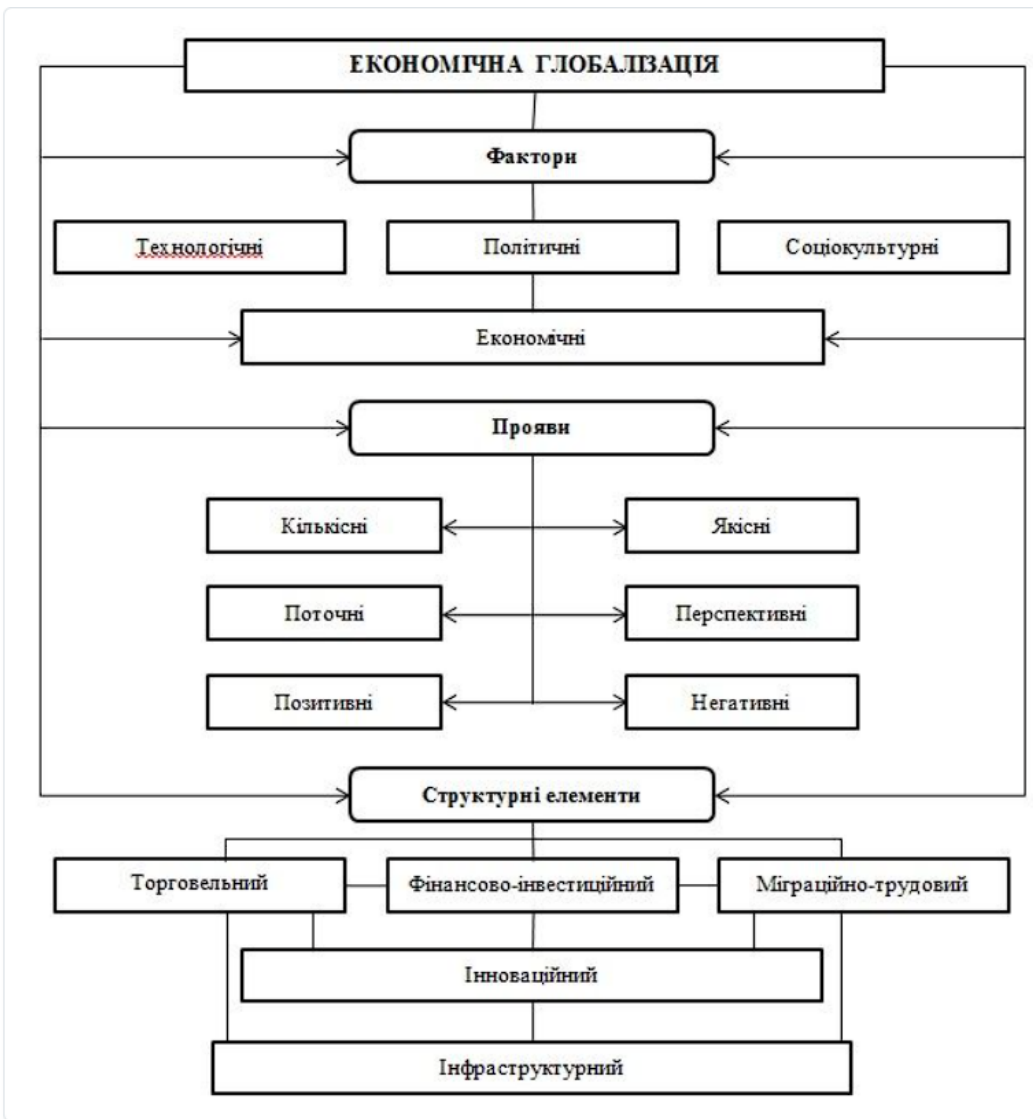
Метою глобальної економіки є зростання обсягів виробництва, посилення стимулюючої конкуренції, зниження цін, підвищення продуктивності праці, що рахунок глобальних комунікацій інтелектуалізує виробництво та споживання і сприяє прискоренню розвитку країн.

Методологія глобальної економіки базується на реалізації системного комплексного підходу до дослідження глобальних проблем не в статиці, а в динаміці світового розвитку, тобто в процесі глобальних трансформацій і глобалізації розвитку.

Глобалізація економіки, розширення зовнішньоекономічних зв'язків виявляється у підвищенні ролі і збільшенні масштабів діяльності транснаціональних кооперацій (ТНК). Вони дедалі більшою мірою стають визначальним фактором для вирішення долі тієї чи іншої країни в міжнародній системі економічних зв'язків. Активна виробнича, інвестиційна, торговельна діяльність ТНК дає їм змогу виконувати функцію міжнародного регулятора виробництва та розподілу продукції

Глобальна економіка має декілька особливостей. *Першою* особливістю глобальної економіки є те, що фінансовий капітал став неймовірно рухливим.

Другою особливістю є глобальна мережа комунікацій, що була створена завдяки технологічним нововведенням, що зробили можливим для мільярдів людей одночасно спостерігати події, що відбуваються в іншому місці планети. *Третя* унікальна характеристика глобальної економіки - це зростаючий міжнародний поділ праці.

Якісна характеристика ключових компонентів економічної глобалізації

Сфера економічної діяльності	Якісна характеристика	
	ідеальний зразок	реальний стан
Міжнародне виробництво	Світовий баланс виробничої діяльності на основі ефективного ресурсовикористання	Асиметрична дислокація виробництва, дискредитація реальної складової
Міжнародна торгівля	Вільний обмін товарами, послугами, продуктами інтелектуальної власності	Істотні нетарифні бар'єри, національний і регіональний протекціонізм
Міжнародні інвестиції	Вільний рух підприємницького капіталу	Транснаціональні альянси, превалювання портфельних інвестицій
Міжнародні фінанси	Стабільність, транспарентність, уніфікована технологічність	Перманентна кризовість, превалювання спекулятивних операцій

4. Середовище міжнародного поділу праці. Інновації та інноваційні системи.

МПП – це вищий ступінь суспільно-територіального поділу праці між країнами, що формує відповідні міжнародні, галузеві і регіонально-галузеві пропорції, забезпечує взаємозв'язок процесів розширеного відтворення у світовому господарстві та спирається на спеціалізацію виробництва окремих країн.

Виникнення та подальший розвиток МПП здійснюється під впливом низки різноманітних чинників, які можна систематизувати за такими ознаками:

1. ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНІ: Відмінності в економіко-географічному положенні, кліматичних умовах, наявності природних ресурсів, чисельності населення.
2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ: Особливості історичного розвитку, соціально-економічний тип виробництва, темпи розвитку об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури, характеристики робочої сили, масштаби і серійність виробництва, особливості розвитку виробничих і зовнішньо-економічних традицій
3. НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ: Науково-технічний потенціал, прискорення темпів морального зносу, технологічна диверсифікованість, розширення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Головними формами МПП є міжнародна спеціалізація виробництва (МСВ) і міжнародна кооперація виробництва (МКВ). **Міжнародна спеціалізація виробництва** – це форма МПП між країнами, заснована на диференціації національних виробництв, зосередженні в окремих країнах виробництва певної продукції понад внутрішню потребу для інтенсивного обміну товарами, послугами, інформацією на зовнішньому ринку.

Міжнародна кооперація виробництва – це форма тривалих раціональних виробничих зв'язків, що встановлюються між спеціалізованими підприємствами. **Як система економічних відносин, міжнародна кооперація характеризується:** - об'єктом співробітництва або сферою діяльності, в якій здійснюється взаємодія; - методом співробітництва, тобто організаційними формами і засобами; - нормативним апаратом, за допомогою якого здійснюється спільне досягнення поставленої мети.

Інновації та інноваційні системи.

Нарощування інноваційного потенціалу відіграє центральну роль у динаміці економічного зростання країн, що успішно розвиваються. З відкриттям кордонів для торгівлі та іноземних інвестицій, глобалізація надає можливостей для національних фірм поліпшувати свої конкурентні позиції. Але, необхідно зазначити, що прямим наслідком жорсткої конкурентної боротьби є поглиблення розриву у рівнях розвитку між країнами – лідерами світового співтовариства та рештою країн світу, яке супроводжується становленням глобального панування розвинутого центра.

В сучасних умовах під впливом процесів глобалізації змінюється інноваційна система країни та її регіонів: з однієї боку глобалізація призводить до змін у структурі національного споживання, а з іншого – посилює інтеграцію національних підприємств та фірм зі світовими інтегрованими виробничими системами, управління над якими на глобальному рівні здійснюють транснаціональні корпорації. Концепція глобалізації інноваційного розвитку має прояв у таких напрямках сучасної економіки: розширення міжнародної інтеграції економічної діяльності та підвищення важливості знань в економічних процесах.

Інтегровані у глобальні, ефективні національні інноваційні системи дозволяють диверсифікувати структуру економіки, підвищувати якість життя населення, а отже, – і міжнародну конкурентоспроможність держав. За таких умов розвиток і досконалість структура відтворення інновацій є важливим вектором посткризової політики розвинених країн світу. Велике значення у формуванні інноваційної політики з метою реструктуризації та підвищення конкурентоспроможності промисловості набуває не тільки вироблення чіткої стратегії інноваційного розвитку, її спрямованість на формування прогресивних технологічних пристроїв, але й здатність використовувати можливі інструменти прямого та непрямого державного регулювання інноваційної діяльності. Що стосується змін в самій інноваційній системі, то головними стратегічними напрямками для здійснення необхідних заходів по підвищенню якості її функціонування є наступні: адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації і конкуренції; поліпшення загальних умов для притоку іноземних інвестицій в економіку України; створення законодавчих норм, ідентичних для вітчизняних та зарубіжних інвесторів; переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит споживача.

5. Фінансова глобалізація.

Фінансова глобалізація – один із напрямів глобалізації, який розуміють як вільний та ефективний рух капіталів між країнами та регіонами, функціонування глобального ринку, формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів, реалізацію глобальних фінансових стратегій ТНК і транснаціональних банків.

Аналітики фінансових ринків відзначають, що в основі глобалізації фінансової системи лежить взаємодія таких явищ:

- технічний прогрес, який дозволяє здійснювати міжнародні фінансові угоди у режимі реального часу і значно скоротити витрати на транспорт та комунікацію;
- зростаюча конкуренція, з одного боку, між кредитними і фінансовими інституціями на фінансових ринках, а з іншого — між самими фінансовими ринками внаслідок значного розвитку інформаційних технологій і телекомунікацій;
- реструктуризація кредитних і фінансових інституцій шляхом їх злиття і поглинання як наслідок зростаючої конкуренції між ними;
- широка інтернаціоналізація бізнесу через посилення транснаціонального характеру діяльності корпорацій;
- консолідація регіональних інтеграційних об'єднань (в Європі — Економічний і валютний союз);
- послаблення жорсткого контролю щодо здійснення міжнародних угод, пов'язаних з рухом капіталу дерегулювання фондових бірж як в індустріальних, так і в інших групах країн;
- макроекономічна стабілізація і реформи у ряді країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, що створили сприятливий клімат для іноземних інвесторів; приватизація у країнах, що розвиваються, і трансформуючих, що сприяло виникненню нових комерційних боргових інструментів;
- широке використання «принципу важеля» (значне позичання коштів для своїх інвестицій) і розвиток процесів сек'юритизації активів у промислово розвинутих країнах.

Інтеграція фінансової системи України у глобальне фінансове середовище

Третій етап

Другий етап

Перший етап

6. Культурна та політична глобалізація

Поняття культурної глобалізації

- **Культурна глобалізація** - складний і глибокий процес. Це інтенсивний культурний обмін між людськими суспільствами, обумовлений небувалим розвитком засобів комунікації в сучасному світі, а також постійними переміщеннями (легальними і нелегальними) по світу величезних мас людей.

ОСНОВНІ РИСИ КУЛЬТУРНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Позитивні

- Культурна консолідація
- Зростання доступності загальнокультурних цінностей
- Подолання глобальних культурних суперечностей

Негативні

- Зростання впливу масової культури та уніфікація цінностей
- Деідентифікація особистості
- Насадження чужої для багатьох культурної ідеології
- Диференціація різних соціальних та культурних утворень і виникнення через це внутрішніх конфліктів
- Культурне зубожіння окремих груп населення
- Створення культури одного зразка та усунення різноманіття культур

Політична глобалізація - це процес, за допомогою якого створюються нормативно-правові акти, що досягають глобального охоплення. Таким чином, значна частина країн світу зобов'язується дотримуватися певних вказівок.

- По-іншому, політична глобалізація - це явище, за якого виникають міжнародні механізми та інститути, до яких все більше і більше країн вирішують приєднатися. Потім вони обіцяють дотримуватися певних норм, наприклад, щодо поваги прав людини.
- Політична глобалізація йде паралельно із соціальною глобалізацією, тобто процесом, за допомогою якого всі люди світу домагаються визнання однакових прав.
- Так само ми не повинні нехтувати ключовою роллю технології, яка робить можливим дистанційне спілкування в режимі реального часу. Це впливає на політичну глобалізацію, оскільки, у випадку, якщо країна порушить, наприклад, свої міжнародні зобов'язання, це негайно розповсюдиться.
- Окремими прикладами політичної глобалізації є ООН (ООН), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та Організація американських держав (ОАС).

Політична глобалізація головним чином має такі **переваги**:

- Це дозволяє країнам співпрацювати в боротьбі із такими загальними проблемами, як бідність, глобальне потепління або недоїдання.
- Дипломатичне вирішення конфліктів між країнами можна шукати через міжнародні організації.
- Завдяки політичній глобалізації існують міжнародні органи, до яких громадяни можуть звертатися у разі порушення їх прав. Це може мати найбільше значення, наприклад, якщо уряд здійснює геноцид проти власного народу.
- Потрапляючи під пильну увагу міжнародного співтовариства, ризик авторитаризму зменшиться. На цьому етапі згадаймо, що на виборчих процесах зазвичай працюють іноземні спостерігачі.

Однак політична глобалізація має і деякі **недоліки**:

- Приймаючи міжнародні угоди, країни відмовляються від частини свого суверенітету. Іншими словами, уряд не має вільних рук застосовувати заходи, що суперечать раніше підписаним угодам.
- Продовжуючи вищезазначене, втрата суверенітету може спричинити невдоволення певної частини населення. Це відбувається переважно в контексті економічної чи політичної кризи, і в підсумку може призвести до появи націоналістичних рухів.
- Може трапитися так, що країни з більшою економічною та політичною владою досягають більшого впливу в міжнародних організаціях, нав'язуючи порядок денний та умови. Однак передбачається, що всі країни, що належать до наднаціонального утворення, повинні мати представництво в ньому, розраховуючи, теоретично, голосом і голосом.